

Historický model cukrovaru v Praze-Modřanech

Jaroslav Gebler, Blahoslav Marek, Zdeněk Hotový – VUC Praha, a. s.

Každý, kdo vyrostl v okolí cukrovaru, nebo v něm delší dobu pracoval, má s ním spojené nezapomenutelné zážitky. V místech, kde byly tyto továrny zrušeny, se tak řadě bývalých zaměstnanců

Obr. 1. František Maštalka (vlevo), tvůrce modelu, s bratrem Bohumilem před modelem cukrovaru (bratři drží trojúhelníkovou ceduli bývalé modřanské sodovkárny MS)

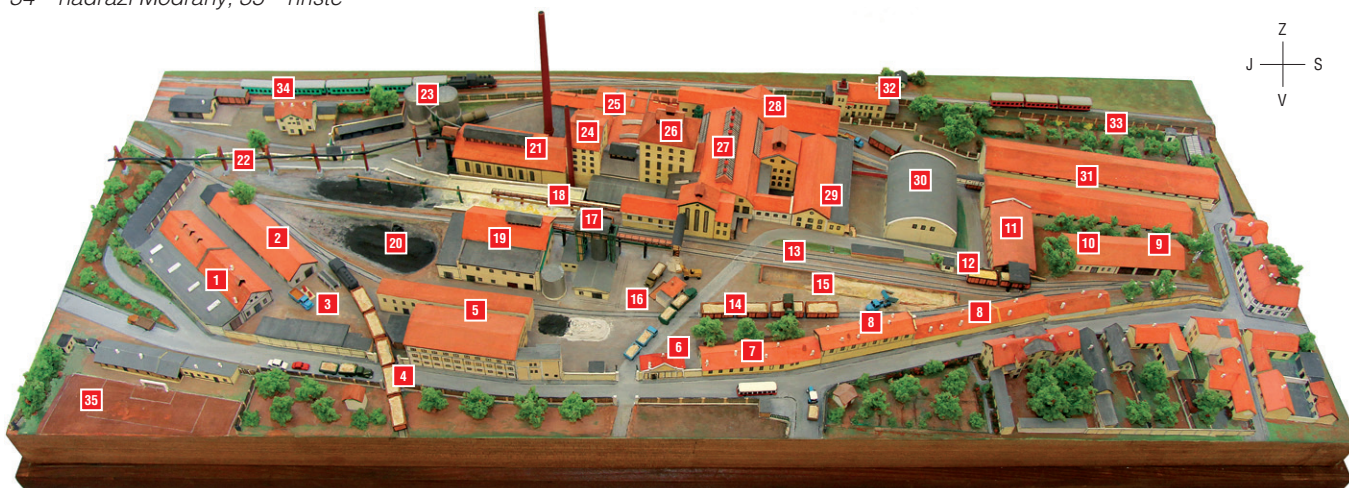

stýská nejen po charakteristické vůni řepných řízků, surového cukru a melasy, ale i po kampaňové atmosféře v zimním období. Proto není divu, že se pan František Maštalka, který prožil většinu svého profesního života v cukrovaru v Praze-Modřanech, rozhodl zachovat i pro další generace podobu tohoto závodu vytvořením jeho modelu. A to i z důvodu, že dnes jsou všechny provozní budovy tohoto cukrovaru zbourány a v současné době se jedná o využití, resp. o způsobu zástavby celého areálu včetně ploch složišť řepy, které byly již delší dobu částečně zastavěny panelovými domy pro bývalé zaměstnance a další výstavba zde probíhá. Model je zároveň také vzpomínkou na všechny, kteří zde po generace vyráběli naše „bílé zlato“.

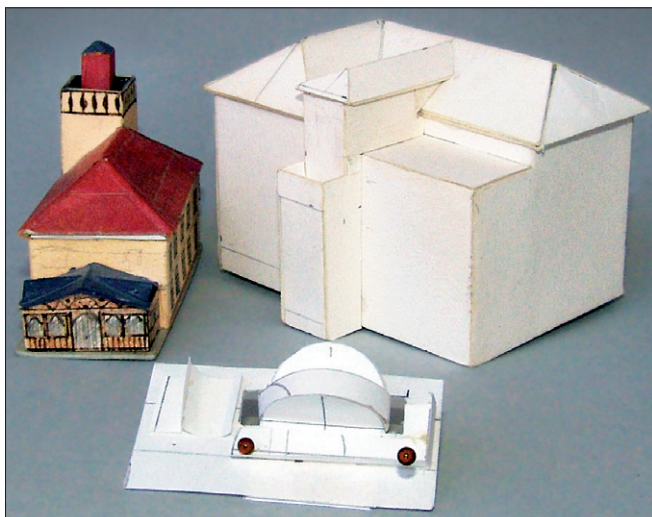
František Maštalka (70), strojní zámečnický, začal pracovat v cukrovaru Modřany v roce 1973 (předtím byl zaměstnán v Modřanských strojárnách), práci mu zprostředkoval starší bratr Bohumil (75), strojmistr, který nastoupil do cukrovaru již jako uředník na podzim 1955. Oba bratři zde pracovali až do roku 2002, kdy odešli do důchodu.

Model cukrovaru zachycuje na základě dobového plánu i fotografií stav celého komplexu závodu přibližně v 50. až 60. letech minulého století. Je vyroben převážně z kartonu a částečně i z drobných dřevěných doplňků do všech podrobností v měřítku cca 1:550. Celkový rozměr modelu je 960 × 400 mm. Jeho součástí je především 58 modelů staveb (vysokých zhruba 15–70 mm) a desítky dalších drobných objektů. V modelu se nachází také

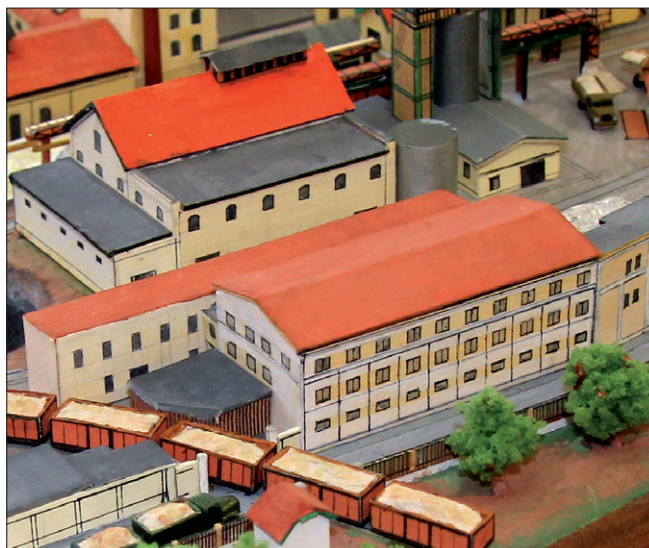
Obr. 2. Celkový pohled na model cukrovaru Modřany (zachycujícím stav z 50. a 60. let 20. století) s popisem jednotlivých objektů: 1 – dílny: kovářna, truhlárna, autogaráže; 2 – autodoprava: kanceláře, sklady; 3 – benzinová pumpa; 4 – železniční vlečka na řepné složiště (to na modelu není); 5 – sodovkárna a Výzkumný ústav cukrovarnický; 6 – vrátnice; 7 – administrativní budovy; 8 – byty zaměstnanců; 9 – krejčovna; 10 – prádelna; 11 – sklad surového cukru; 12 – příjmová váha surového cukru; 13 – železniční vlečka (doprava surového cukru); 14 – vlečka (doprava řepy); 15 – řepný splav; 16 – automobilová váha; 17 – vápenka, hašenka; 18 – lanová dráha na vyvážení saturačních kalů; 19 – výroba melasového krmiva (melasárna); 20 – ukládka paliva (černého uhlí); 21 – kotelna; 22 – dráha ke složišti popela; 23 – nádrže na skladování melasy (melasníky, melasové tanky); 24 – spodiová filtrace v rafinerii (spodárna); 25 – elektrárna cukrovaru, tzv. malá kotelna (pro mimokampaňový provoz), strojní údržba; 26 – vodojem, filtrace; 27 – surovárna; 28 – zpracování bílého zboží: kostkárna, balárna; 29 – sklady materiálu; 30, 31 – sklady rafináty; 32 – ředitelská vila; 33 – zahrádky a hlavní železniční trať; 34 – nádraží Modřany; 35 – hřiště

Obr. 3. Rozpracované části modelu; nevybarvená budova představuje objekt bývalé cukrovarské nemocnice

Obr. 4. Detail modelu: budova VÚC s vlečkou v popředí

28 kolejových a 17 silničních vozidel či kolových strojů. Nejedná se o žádné zakoupené doplňky modelových železnic, ale o modely vlastní výroby. Všechny provozní budovy, sklady, obytné „cukrovarské“ domy, vč. historicky nejstarší „ředitelské vily“, garáže autodopravy s kancelářskými budovami i železniční koleje a další jsou přesně vymodelovány a s pečlivostí a citem pro detail vykresleny a barevně velice věrně zachyceny (autor k tomu používal temperové a vodové barvy). V modelu pochopitelně chybí pozdější výrazné modřanské dominanty – cukerní silo, nová vápenka, plynová kotelná s novým komínem atp., částečně se změnily i historické budovy, také v důsledku požáru kostkárny v dubnu 1966.

Na stavbě modelu pracoval František Maštálka celé tři roky, práce mu zabrala přibližně 800 hodin. Autor chce v další etapě práce dotvořit okolí již zpracovaného areálu modřanského cukrovaru: tzv. „cukrovarské ohrady“, kde byly ovocné sady pro bonbonárnu RaRa, sklady pro sodovkárenské výrobky, tzv. „hypodrom“, splavy a složiště cukrové řepy, pískovny a další. Zobrazí je jistě stejně věrně jako v dosavadním modelu cukrovaru, který se tak rozroste přibližně na dvojnásobek své plochy.

Způsobem provedení je Maštálkův model cukrovaru Modřany podobný známému Langweilovu modelu Prahy* z počátku 19. století, připomíná i rozměrnější model cukrovaru v Českém Meziříčí (1971) vystavený v Dobrovických muzeích. Je nejen ukázkou šikovnosti, trpělivosti a nápaditosti pracovníků z cukrovarnického oboru, ale také nesobecké snahy zanechat dalším generacím informace o mizející podobě průmyslu i lokality. Tento model, který ožívá jako „obrazová kniha“, kdykoliv se na něj podíváte, je zároveň dokladem o českém cukrovarnictví, které vždy patřilo mezi špičkové průmyslové obory země.

Unikátní model cukrovaru je v současnosti vystaven a všem zájemcům zpřístupněn ve vestibulu budovy Úřadu městské části Praha 12 – Modřany, kde budí zaslouženou pozornost nejen obyvatel této části Prahy.

Obr. 5. Detail modelu: pohled na areál ze západní strany (od řeky)

Obr. 6. Detail modelu: cukrovar a nádvoří z nadhledu

* Model Antonína Langweila zahrnující cca 2000 pražských budov v měřítku 1:480 na ploše 25 m² byl vytvořen během 11 let, zůstal nedokončen vzhledem k úmrtí autora v jeho 46 letech. Letos uběhlo od úmrtí Antonína Langweila (11. 6. 1837) 180 let. Muzeum hl. m. Prahy vystavuje tento světový unikát kromě originálu i v digitalizované verzi.

Cukrovar Modřany, založený již v roce 1861, byl v provozu až do začátku roku 2002, a to pod různými názvy a vlastníky:

- Urbánek a Wagner,
- První česká akciová společnost pro raffinování cukru v Praze (PČR),
- Česká společnost pro průmysl cukerní v Praze (Česká cukerní),
- Cukrovar a rafinerie cukru v Modřanech, n. p.,
- Modřanské cukrovarny n. p. (Modřany, Uhřetěves, Beroun),
- Pražské cukrovarny, n. p., závod 05, později závod 08,
- VVZ CP, k. ú. o. (Výzkumná a vývojová základna cukrovarnického průmyslu),
- CP SPVTOS (Cukrovarnický průmysl – Státní podnik vědeckotechnických a obchodních služeb),
- Cukrospol Praha – Modřany, a. s. (Modřany, Hr. Týnec, Velvary, Dolní Beřkovice, Zvoleňves),
- Eastern Sugar BV (ukončil provoz v lednu 2002).

Pro doplnění uvádíme, že cukrovar Modřany, jakožto zánošová směsenka, měl také na Vltavě přístav pro dovoz surového cukru a odvoz bílého zboží až do Anglie, který byl v provozu ve 20. až 40. letech minulého století. Později byl nahrazen železniční přepravou, resp. vlastní autodopravou. Další zajímavostí je že cukrovar nebyl pouhým zpracovatelem řepy a surového cukru

na bílé zboží, ale měl celou řadu „vedlejších“ provozů. Dnes je možné říci, že měl téměř moderní koncepci pro využití všech produktů cukrovaru – výrobu melasového krmiva, výrobu speciálních produktů („Turistka“ – kostka cukru s kávou, „Elča“ = Elitní čaj – kostka cukru cca 45 × 45 × 15 mm s prohlubní, kde byl uložen černý čaj s citronovou či rumovou esencí – bonbonem – pro přípravu 0,5 l čaje) v sodovkárně byla vyráběna výborná a žádaná „Lojzicka“, „Modřanka“ a „Citrus“ kromě běžných sladkých limonád a sodovek (provoz sodovkárny byl zahájen v roce 1933). Z ovoce cukrovarských sadů (višňovka) byly vyráběny také džemy, marmelády i bonbony (bonbonárna RaRa a sodovkárna MS byly umístěny v budově, v níž později sídlil Výzkumný ústav cukrovarnický). Již v roce 1934 byla v modřanském cukrovaru patentována výroba luxusních barevných kostek Bridge a pozdějšího kavárenského hygienického balení kostek cukru po 2–3 ks. Do roku 1939 zde probíhala také rozsáhlá výroba 12kg a 2,5kg exportních cukrových homolů.

V současnosti nezbylo z cukrovaru téměř nic kromě komínu, na zástavbu plochy, kde se nacházel, probíhá výběrové řízení vypsané úřadem MČ Praha 12. Na místě bývalého složiště cukrové řepy již stojí první nové bytové domy (dům „Rarach“ ad.) z rozsáhlejšího developerského projektu „U cukrovaru“.

Obr. 6. Pohled na modřanský cukrovar od jihu, v popředí kotelná s ukládkou paliva a kolejíštěm vlečky, komíny, drahami pro dopravu popela (vlevo) a saturačních kalů (vpravo), s výrobními budovami v pozadí – nedatovaná fotografie zachycuje stav velmi blízký Maštalkově modelu, pořízena byla přibližně o dekádu dříve

